

Rize'nin Pazar İlçesi Üzerine Sosyoekonomik Bir Değerlendirme

A Socioeconomic Evaluation of Rize's Pazar District

Gökçen AYDINBAŞ *

Öz

Bu çalışmanın amacı, Rize'nin Pazar ilçesini sosyoekonomik bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirmektir. Bu kapsamda Rize'nin Pazar ilçesine ilişkin ekonomik ve sosyal değişkenler, tablolar ve grafikler kullanılarak inceleme yapılmıştır. Bu kapsamda kişi başına gelirden, istihdama, tarımdan turizme ve ticarete, balıkçılığa, eğitimden sağlığa, bankacılığa kadar pek çok değişken ele alınarak Pazar ilçesinin ekonomik yapısı incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, ilçenin tarım, turizm ve ticaret açısından bölgeye ve hatta ülkeye önemli katkıları bulunduğu kanıtlanmıştır. Ayrıca çay, fındık, mandalina, kivi, likapa gibi ürünlerin üretimi de bölge ve ülke ekonomisi adına büyük önem arz etmektedir. Sonuç olarak bu ilçenin ekonomik gücünü; çay, balıkçılık ve ticaretten aldığını belirtmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: İktisadi Kalkınma, Çay, Tarım, Balıkçılık, Ticaret, Turizm.

Abstract

This study aims to evaluate the Pazar district of Rize within the framework of a socioeconomic approach. In this context, the economic and social variables, tables, and graphics related to Pazar district of Rize were investigated. In this context, many variables from income per capita to employment, agriculture to tourism and trade, fisheries, education to health, banking, and the economic structure of Pazar district were investigated. In the study, it has been proven that this district has made significant contributions to the region and even the country in terms of agriculture, tourism, and trade. In addition, the production of products such as tea, hazelnut, tangerine, kiwi, and blueberry are also important for the economy of the region and the country. As a result, this district has taken its economic power from tea, fishing, and trade.

Keywords: Economic Development, Tea, Agriculture, Fisheries, Trade, Tourism.

* Dr., Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, e-posta: gkcnaydnbs@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9435-5387

1. Giriş

İktisadi kalkınmanın sağlanması için bir ülkede sosyal ve ekonomik gelişmelerin bir bütün olarak ele alması gerekmektedir. Bu noktada, bir ülkede bulunan her bir bölgenin kalkınmasındaki kilit unsurların belirlenmesi son derece elzemdir. Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde bir il olan Rize, muhteşem doğası, tarihi ve kültürel yapısıyla turizmin, yeşilin ve çayın merkezidir. Özellikle de çay, fındık, mandalina, kivi, likapa gibi pek çok tarımsal ürünün üretimi, Rize ekonomisine önemli katkılar sunmaktadır. Aynı zamanda Rize, yayla turizmi ile beraber tarım açısından önemli bir potansiyel taşıyan bir şehirdir. Nitekim doğal güzellikleri ve büyüleyici manzaralarıyla ülkede ve tüm dünyada ilgi uyandıran Rize; bitki örtüsü, temiz havası, engebeli arazileri, şifalı kaplıcaları dereleriyle bölgenin olduğu kadar Türkiye'nin de en ünlü yaylalarına ev sahipliği yapmaktadır. Doğal güzellikleri ve ekonomisi açısından Rize iliyle benzerlik içeren “parlayan yıldız” Pazar ilçesi ise bölgenin en eski yerleşim birimidir. Eski adı “Athena” olarak bilinen ve Karadeniz sahil boyunca uzanan “Pazar”, kentlerdeki yoğun ve yorucu yaşantıdan uzaklaşmayı arzulayan pek çok insanın tercih edebileceği bir ilçedir.

Bu çalışmanın amacı, Rize'nin Pazar ilçesini sosyoekonomik bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda, Rize ili ile Pazar ilçesine yönelik ekonomik ve sosyal değişkenler, tablolar ve grafikler kullanılarak yorumlanmıştır. Çalışmada ele alınan veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, Rize İl Sağlık Müdürlüğü, Rize Ticaret Borsası, Rize İli Yatırım Destek Ofisi, Rize Ticaret ve Sanayi Odası, Pazar Belediyesi resmi sitelerinden yararlanılmıştır. Çalışma şu şekilde organize edilmiştir: İlk olarak Rize'nin Pazar ilçesi; tarihçesi, coğrafik, iklimsel yapısı ve doğal güzellikleriyle ele alınmıştır. Ardından Rize'nin Pazar ilçesi üzerine sosyoekonomik değişkenlere ilişkin yapılan analizin bulgularına yer verilmiştir. Sonuç bölümüne gelindiğinde konuya ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Rize İli Pazar İlçesi Üzerine Sosyoekonomik Yaklaşım

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Rize ili, bölgenin en karakteristik özelliklerini taşımaktadır. Rize ili batısında Trabzon, güneyinde Erzurum ve Bayburt, doğusunda Artvin illeri, kuzeyinde ise Karadeniz ile çevrilidir. Bir hayli engebeli ve dağlık bir arazi yapısına sahip Rize, yüzölçümü olarak 3920 km²'dir. Rize ili, yazları serin geçmesi, kışları ise ılıman ve her mevsim yağışlı olması nedeniyle tipik bir Karadeniz iklim özelliğine sahiptir. İklim açısından bol yağış alması ve dengeli sıcaklık rejimi sayesinde Rize, turizmde avantajlı bir konumdadır. Bir başka deyişle, Doğu Karadeniz Bölgesi ve Rize ili gerek zengin coğrafyası gerekse doğal kaynaklarının çeşitliliğinden ötürü “doğa turizmi (eko-turizm)” odaklı bir yapılanmaya elverişlidir. Rize'de doğa turizmi açısından gerçekleşen aktivitelerin bazılarını; dağ bisikletçiliği ve bisiklet gezileri, dağcılık, fotosafariler, günübirlik piknik yapma, hava sporları turizmi (yamaç paraşütü, heliski vb.), kaplıca turizmi, köy ortamında ev pansiyonu konaklaması, rafting, yayla gezileri, yürüyüş ve sırt çantalı geziler, yaylada konaklama/kamping, yöresel yemekler yeme olarak sıralamak mümkündür (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü, 2014). Rize'de turistik

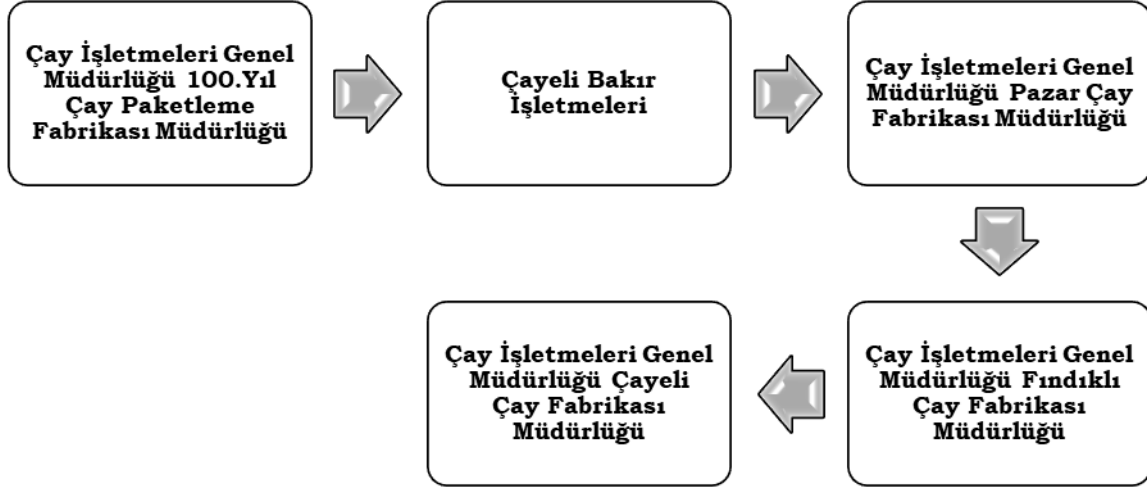
açıdan önemli olan yaylalardan bazıları; Ayder Yaylası, Samistal Yaylası, Pokut Yaylası ve Palovit Yaylası'dır. Turistik yerlerden bir diğeri de 68 km uzunluğa sahip Fırtına Deresi'dir (Erdoğan ve Coşkun, 2021).

2021 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları bakımından Rize'nin 345.662 nüfusu olup başta Merkez, Çayeli, Ardeşen, Pazar olmak üzere 12 ilçesi bulunmaktadır. 2021 yılında Rize ili nüfus artışı %3,78'dir (Rize İli Yatırım Destek Ofisi, 2022). İl merkezine 37 km uzaklıkta bulunan, Roma Kralı Pompeius tarafından kurulan ve eski adı "Athena (Atina)" olan (Latince'de güzellik anlamına gelen) Pazar ilçesi, doğusunda Ardeşen ilçesi, batısında Çayeli ilçesi, güneyinde Çamlıhemşin ilçesi ve Hemşin ilçesi, kuzeyinde ise Karadeniz ile çevrilidir. Athena dağları geçit vermeyen güzelliğiyle dönemin istilacılarından kaçan Grekler, Gürcüler, Megreller (Megrelce Margalepi; Lazca Margalepe; Gürcüce Megrelebi) ve Ermenilerin de sığınak yeri olmuştur (T.C. Pazar Kaymakamlığı, 2019). Dolayısıyla tarihi Roma Dönemi'ne dayanan ve daha sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına dâhil edilen Athena, 1928 yılında "Pazar" adını almıştır. Yüzölçümü 315 km² olan Rize'nin Pazar ilçesine bağlı 1 belediye, 10 mahalle ve 50 köy bulunmaktadır. Hemşin Deresi, ilçenin en büyük akarsuyudur. Diğerleri Bodasari, Melyat ve Hunarsu dereleridir. Kız Kalesi (ilçe merkezinin batısında küçük bir yarımada üzerine kurulu), Ciha Kale (Yücehisar "Lamgo" köyü civarında) başta olmak üzere pek çok taş kemer köprü, konak ve cami ilçede gezilebilecek yerler arasındadır (Rize Ticaret ve Sanayi Odası, 2020). Ayrıca ilçenin geleneksel evleri, Karadeniz doğa ve iklim yapısına uygun ve tarihi bir görseleğe sahip "Serender Tipi Evler" olarak bilinmektedir.

Rize'nin Pazar ve Yeşilköy yerleşimleri arasında 3 Nisan 2017 tarihinde (T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Altyapı Yatırımları Genel Müdürlüğü tarafından) Rize-Artvin Havalimanı inşasına başlanmıştır. 14 Mayıs 2022 tarihi itibarıyla açılan Rize-Artvin Havalimanı, Ordu-Giresun Havalimanı'ndan sonra deniz dolgusu olan Türkiye'nin 2'nci; Japonya, Hong Kong ve Güney Kore'den sonra ise dünyanın 5'inci havalimanıdır. Konumu bakımından söz konusu havalimanı Rize'ye daha yakın, Artvin'e daha uzak bir mesafede yer almaktadır. Havalimanı şantiyesinin en yakın mesafede yer alan ilçeler ise Pazar, Ardeşen ve Çayeli'dir. TÜİK, 2019 verilerine göre bu ilçelerin nüfusları ise sırasıyla 31.527, 41.084, 44.304 kişi olarak belirtilmiştir. Sonuç olarak il, ilçe ve bölge ekonomisi için havalimanının son derece önemli avantajlar sunacağı aşikârdır. Bu avantajları sayesinde söz konusu havalimanı ile oluşturulan altyapı, tarımdan turizme, sağlıktan eğitime pek çok açıdan il ve ilçeye değer katacak niteliktedir (Erdoğan ve Coşkun, 2021).

Bölgesel gelişimlerin planlanması noktasında sosyal ve ekonomik özellikleri içeren pek çok göstergenin bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir (Ünsal ve Sülkü, 2020). Bu bağlamda da bölgesel benzerlik ve farklılıklar dikkate alınmaktadır. Bölgeler arası gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkların azaltılması ve/veya ortadan kaldırılması, gelir ve istihdam olanaklarının artırılması, ülkenin genel kalkınma politikasında esas teşkil etmektedir (Kasap, 2006). Bu bakımdan Türkiye'nin, uzun zamandan beri sosyal yapısı, ekonomik yapısı, kültürel yapısıyla bir değişim süreci içerisinde olduğunu belirtmek mümkündür (Eğilmez, 2014).

Ekonomik açıdan Rize iline bakıldığında, tarım, sanayi sektöründen ziyade hizmet sektörünün ağırlıklı olduğu bilinmektedir. Hizmet sektörü bakımından ise turizm sektörü öne çıkmaktadır. İmalat sektörü açısından gıda imalatı ve mobilya sektörleri dikkat çekmektedir. Ayrıca kendine özgü bir mikro klima alanı özelliği sayesinde Rize ilinde çay, fındık, kivi, narenciye gibi farklı ürün çeşitlerinin yetiştirilmesi mümkün olmaktadır. Bu bakımdan ekilebilir arazisi sınırlı olmasına rağmen Rize ekonomisinin dayanağı “tarım”dır. Rize ili tarım arazilerinin % 91,5’inde çay ürünü yetiştirilmektedir (<https://www.dokap.gov.tr/dokap-eylem-plani/78>).

Şekil 1. Personel Sayısı Bağlamında Büyük İşletmeler

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Rize İl Tarım ve Orman Müdürlüğü,
<https://rize.tarimorman.gov.tr/Menu/13/Ekonomi>

Şekil 1’de Rize ilinde personel sayısına göre büyük işletmelere yer verilmiştir. Çay tarımının bölge ekonomisine katkısı, yörede fabrikaların yapılması ve buralarda elde edilen ürünlerin işlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla da yaş çay tarımı, Rize ili ekonomisini ve ticaretini yönlendiren en temel faktördür. İklimin etkisiyle Rize’de kimyasal ilaç kullanılmaksızın çay tarımının yapılması, çay üretiminde organik gübre kullanılması “organik çay üretimi” olarak adlandırılmaktadır. Organik çay tarımının geliştirilmesi, genişletilmesi maksadıyla Artvin’in Muratlı beldesi, Rize’nin Hemşin, Çamlıhemşin ve İkizdere ilçelerinin tümü, Çayeli ilçesi Senoz vadisi, Pazar ve Ardeşen ilçelerinin üst bölgeleri, Ardeşen ilçesi Tunca beldesinin tümü, Fındıklı ilçesi Çağlayan vadisinin bir kısmı, Rize ili merkez ilçeden 2 köy, Kalkandere ilçesinden ise 1 köy, Trabzon’un Of ilçesinden 2 köy, organik çay tarımına dâhil edilmiştir (<https://www.caykur.gov.tr/Pages/Yayinlar/IstatistikBulteni>; Erdinç ve Aydınbaş, 2022). Nitekim Rize geneline bakıldığında, sanayi sektöründe istihdam edilen 15.490 kişinin 11.783’ü çay endüstrisinde çalıştığı belirtilmektedir (Rize İli Yatırım Destek Ofisi, 2022). Bunun yanı sıra çay fabrikası ve atölyeleri haricinde bu fabrikalara yedek parça üreten, bakım ve onarım yapan işletmeler, çay paketleme ile ambalaj fabrikaları, döküm fabrikaları, kereste fabrikaları, un fabrikaları, balık unu-balık yağı fabrikası ve benzeri sanayi

kuruluşları Rize ili ekonomisine önemli katkılar sunmaktadır (Rize Ticaret ve Sanayi Odası, 2020). Ayrıca Rize ilinde, Çayeli, Pazar ve Ardeşen ilçeleriyle birlikte toplamda 4 adet Ticaret ve Sanayi Odası bulunmaktadır.

Tablo 1. Rize İli Sosyoekonomik Göstergeler

Rize İli Ekonomik Göstergeler, 2018-2021	
Kişi Başına GSYH (2021)	58 574 (TL)
İhracat (2021)	208 434 (ABD doları)
İthalat (2021)	56 5125 (ABD doları)
Net İhracat (2021)	151 922 (ABD doları)
Enflasyon Oranı (2021, %)	36.08 (TÜFE, 2021/12, TR)
Rize Serbest Bölgesi Ticaret Hacmi (2018)	202 (ABD doları)
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane) İşgücü İstatistikleri, 2018	
İşgücüne Katılım Oranı	54.6
İşsizlik Oranı	6.2
İstihdam Oranı	51.3
Rize İli Başlıca Tarım Ürünleri	
Başlıca Tarım Ürünleri	Yaş çay, kivi, likapa, fındık
Rize’de Yaş Çay Yaprağı Üretimi (Ton), 2019	
Rize	1 116 075
Rize Payı (%)	79.20%
Rize’de Banka Şube Sayısı ve Türkiye Genelindeki Payı, 2019	
Rize	47
Rize Payı (%)	0.47
Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) İlk 1000’de Yer Alan Rize Firmaları	
Sıra	198
Firma Adı	Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.
2018 İhracat (\$)	88 426 339,07
Rize İli Sosyal Göstergeler, 2021	
Kentleşme Oranı (%)	67.66
Net Göç Hızı (Binde)	1.02
Bebek Ölüm Hızı (Binde)	7.3
Rize İli Havalimanı	
Havaalanı	Rize-Artvin Havalimanı
Rize İli Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü, 2022	
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	2.91
Rize İli Konut Satışları, 2022	
Toplam Konut Satışları	4 318
Rize İli Bilişim Altyapısı Değerleri, 2018	
Sabit Genişbant Abone Yoğunluğu (%)	14.8
Mobil Genişbant Abone Yoğunluğu (%)	66.6
Fiber Optik Kablo Uzunluğu (Km)	1 887

Kaynak: TÜİK; Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu; Rize Ticaret Borsası; Rize Ticaret ve Sanayi Odası; Rize İli Yatırım Destek Ofisi

Tablo 1’de Rize ili sosyoekonomik göstergeleriyle birlikte değerlendirilmiştir. Rize ilinde hayvancılık açısından su ürünleri önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda Türkiye’de ilk defa organik su ürünleri üretimi de Rize’de gerçekleştirilmiştir. Doğu Karadeniz’de balıkçılık faaliyetleri, özellikle de bölgenin kıyı kesimlerinde tarım topraklarının azlığı, gelir getirici kaynakların sınırlılığı ve yetersizliğinden kaynaklı olarak artmıştır (Zaman, 2005). Bu açıdan

bakıldığında, Rize'de (Doğu Karadeniz Bölümü'nde yer alan bir il) de tarımsal-zirai faaliyetlere çok uygun bir alan bulunmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla Rize için coğrafi şartların ve doğanın kaçınılmaz bir sonucu olarak mevcut imkânların kullanılması noktasında balıkçılık faaliyetleri gelişmeye başlamıştır (Aydınbaş, 2022). Rize için arıcılık, yeni istihdam alanı yaratması, sağlık turizmüne destek olabilmesi, gıda sanayinin ilde gelişmesini sağlayabilmesi ve benzeri özellikleriyle önemli bir sektördür. Nitekim uluslararası bir marka olan “Anzer balı”nın da Rize ekonomisine ciddi katkıları bulunmaktadır (<https://www.dokap.gov.tr/dokap-eylem-plani/78>).

Tablo 2. Rize İli İhracatına İlişkin Sektörel Rapor

Sektör	2020*	2021*	Değişim*
Çay	8 876 800	9 783 843	10
Çimento Cam Seramik, Toprak Ürünleri	1 122 662	1 250 272	11
Demir, Demir Dışı Metaller	980 435	1 200 996	22
Elektrik/Elektronik	5 696 306	3 531 262	-38
Gemi, Yat	56 085	1 032 212	1.740
Hazırgiyim, Konfeksiyon	3 318 327	2 297 378	-31
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	5 486 986	4 667 043	-15
İklimlendirme Sanayii	1 012 243	1 059 673	5
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	7 268 180	8 426 629	16
Madencilik Ürünleri	83 570 379	110.565.833	32
Makine ve Aksamları	1 045 083	1 462 145	40
Meyve Sebze Mamulleri	1 951 339	2 387 160	22
Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri	2 313 977	1 897 674	-18
Su Ürünleri, Hayvansal Mamuller	34 714 702	50 770 003	46
Süs Bitkileri ve Mamulleri	403 743	836 248	107
Tekstil ve Hammaddeleri	1 590 296	2 225 956	40
Yaş Meyve-Sebze	3 335 488	1 472 950	-55
Zeytin, Zeytinyağı	235 274	914 055	289

* Değer; ABD doları (\$)

Kaynak: <https://dkib.org.tr/tr/basin-basin-bultenleri-rizenin-ihracati-200-milyon-uzerine-cikti.html>

Tablo 2’de Rize ili ihracatına ilişkin sektörel rapor incelenmiştir. Rize ili bazında 25 sektörden yapılan ihracatta ilk sırada madencilik ürünlerinin, ikinci sırada Su Ürünleri ve Hayvansal Mamullerin, üçüncü sırada ise Çay’ın yer aldığı görülmektedir. Rize ilinden gerçekleştirilen toplam ihracatın %54’ü madencilik ürünleri ihracatı, %21’i ise Rusya Federasyonu’na yapılan balık ihracatı teşkil etmektedir (<https://dkib.org.tr/tr/basin-basin-bultenleri-rizenin-ihracati-200-milyon-uzerine-cikti.html>).

Dış ticaret açısından Rize limanı son derece önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni, Rize’de 208,4 milyon ABD doları olarak kaydedilen 2021 yılı ihracatının %60’ı deniz yoluyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Söz konusu liman, kara yolu hatları kapsamında Trabzon, Hopa, Rusya limanları ve İkizdere-Erzurum üzerinden İran bağlantısı ile Karadeniz Bölgesi için kestirme transit yol merkezi olarak konumlanmaktadır. Doğusunda kara yoluyla Hopa ve Gürcistan, kuzeyinde tarifeli RoRo hattı ile Gürcistan’ın Poti limanı, güneyinde ise İran limanının hinterlandını oluşturmaktadır. Ayrıca 170.000 m² geri sahası 11.000 m² kapalı alana

sahip olan limanın en uzun rıhtımı 200 metredir (Rize Yatırım Destek Ofisi, 2022). Tablo 3'te 2021 yılı bazında Rize ilinin bankacılık istatistikleri incelenmiştir.

Tablo 3. Rize İli Bankacılık Raporu, 2021

Açıklama	İstatistik
Banka Sayısı	11
Şube Sayısı	45
Banka Çalışanları Sayısı	457
Mevduat (Milyon TL)	9 129
Kredi (Milyon TL)	11 209
Şube Başına Mevduat (Milyon TL)	203
Şube Başına Kredi (Milyon TL)	249
ATM Sayısı	218
POS Sayısı	10
Üye İş Yeri Sayısı	13

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, İstatistiki Raporlar, 2021

Bankacılık sektörü bağlamında ise 2019 yılı sonundan itibaren Rize'de 11'i banka ve 6'sı katılım bankası olmak üzere toplamda 17 bankanın 53 şubesi bulunmaktadır. Bu bankalardan 23'ü merkezde, diğerleri ise ilçelerde hizmet vermektedir (Rize Ticaret ve Sanayi Odası, 2020). Tablo 4'te Rize ilinde sanayi sektörü istihdam dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 4. Rize İlinde Sanayi Sektörü İstihdam Dağılımı (İlk 10 sektör)

Sektör	Çalışan Sayısı	Pay
Ana Metal	129	% 0.87
Diğer Madencilik ve Taş Ocakçılığı	360	% 2.42
Elektrik, Gaz, Buhar	159	% 1.07
Gıda Ürünleri	12 250	% 82.41
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	159	% 1.07
Kauçuk ve Plastik	129	% 0.87
Makine ve Ekipmanlar	342	% 2.30
Metal Cevherleri	489	% 3.29
Metalik Olmayan Mineral Ürünler	262	% 1.76
Metal Ürünleri	224	% 1.51

Kaynak: Rize Ticaret ve Sanayi Odası

Tablo 4'te Rize ilinde sanayi sektörüne yönelik istihdamda ilk üç sırada gıda ürünleri imalatı (%82.41 ile), metal cevheri (%3.29 ile), diğer madencilik ve taş ocakçılığı (%2.42 ile) yer almaktadır.

Tablo 5. Rize İline İlişkin Kamu Yatırımları (1.000 TL), 2018-2021

Sektör	2018	2019	2020	2021
Ulaştırma	908 080	1 184 771	1 533 805	2 052 199
Eğitim	163 055	79 531	3 155	11 020
Tarım	116 214	119 600	53 061	153 751
Enerji	42 934	13 845	977	23 065
İmalat	156 014	60 687	20 238	50 063
Konut	100 000	80 079	887 016	1 840 126
Turizm	36 440	27 286	12 437	17 927

Kaynak: : İl Planlama Müdürlüğü; İLYAS Raporları; Rize İli Yatırım Destek Ofisi

Tablo 5'te 2018-2021 yılları için Rize iline 4,29 milyar TL kamu yatırımının sektörel açıdan incelenmiştir (Rize Yatırım Destek Ofisi, 2022). Tablo 5'ten 2021 yılında sırasıyla ulaştırma, konut ve tarım sektörlerinin en fazla yatırım yapılan üç sektör olduğu görülmektedir. Ayrıca Covid-19 pandemisinin tüm dünyayı etkilediği 2020 yılında bir önceki yıla kıyasla; eğitim, enerji, imalat, tarım ve turizm sektörlerine yönelik yatırımların azaldığı; ancak ulaştırma ve konuta ilişkin yatırımların ise arttığı dikkat çekmektedir. 2021 yılına gelindiğinde ise tüm bu değerlerde artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 6. Rize İli Sağlık Personeli Sayıları, 2018-2021

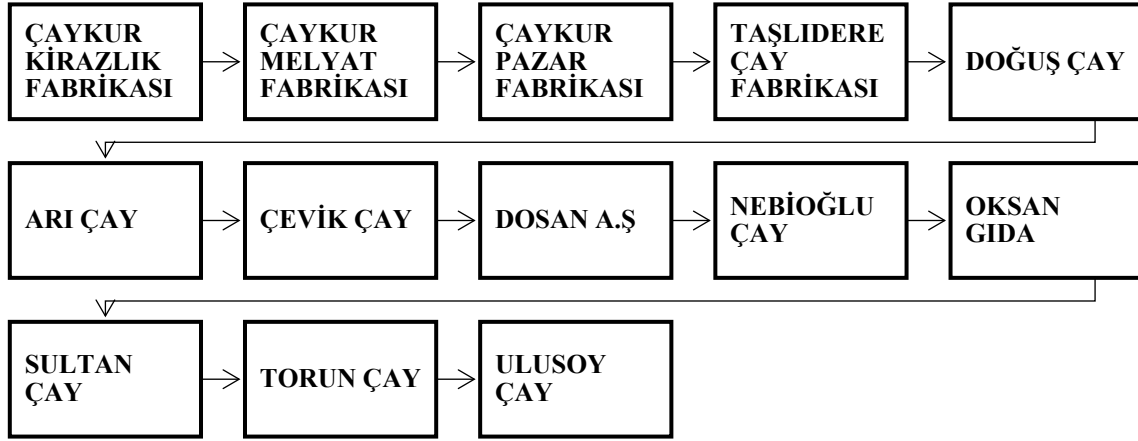
Sağlık Personeli	2018	2019	2020	2021
Uzman Hekim	322	326	318	307
Pratisyen Hekim	222	228	285	316
Asistan Hekim	157	174	184	179
Toplam Hekim	701	728	787	802
Diş Hekimi	140	174	57	57
Eczacı	133	142	124	130
Sağlık Memuru	898	914	783	757
Hemşire	993	999	977	956
Ebe	254	257	282	275

Kaynak: TÜİK, İl Sağlık Müdürlüğü

Tablo 6'da 2018-2021 yılları için Rize ili sağlık personeli sayıları ele alınmıştır. Tablo 6'ya göre 2020 yılında bir önceki yıla kıyasla; pratisyen hekim, asistan hekim ve toplam hekim sayıları ile ebe sayısında artış olduğu görülmektedir. Aynı yılda bir önceki yıla nazaran uzman hekim, diş hekimi, eczacı, sağlık memuru ve hemşire sayılarının ise azaldığı gözlemlenmektedir. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Tıp Fakültesi Rize'de sağlık sektörü bakımından son derece elzemdir. 2008-2009 eğitim-öğretim yılından itibaren öğrenci alımına başlanan fakülte, Rize ilinin gereksinim duyduğu sağlık personeline daha kolay bir şekilde ulaşılmaya imkân tanımaktadır (Rize Yatırım Destek Ofisi, 2022).

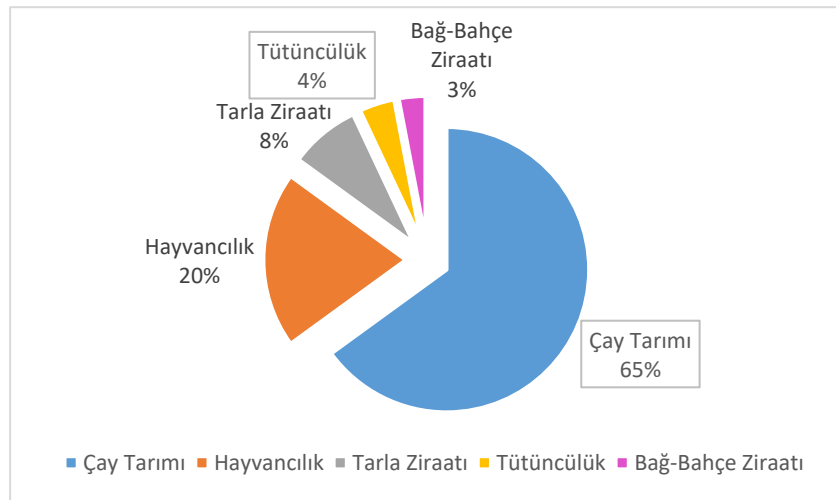
Rize ekonomisinin genelinde olduğu gibi Pazar ilçesinin özeline bakıldığında da ekonomisindeki en büyük payın "çay"a ait olduğu görülmektedir. Pazar ilçesi, Rize Merkez'den sonra hektarda 9.449 verim ile ikinci durumda olup çay üretimindeki pay olarak da %10.8 düzeyindedir (<https://pazar.bel.tr/sayfa/ekonomi-durum.html>). Çayın halkın geçiminde bu denli elzem olmasının nedeni, yöredeki az kireçli toprağın bu bitki bakımından ideal olmasıdır. Nitekim Türkiye'de çay ekim alanlarının üçte ikisi Rize ilinde olup çay fabrikalarının 17'si ise Pazar ilçesi sınırları içindedir. (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021). Nitekim ticarete de çay, en büyük paya sahip iken çayın ardından deri ve kereste gelmektedir (<https://pazar.bel.tr/sayfa/ekonomi-durum.html>).

Şekil 2. Rize İli Pazar İlçesindeki Çay Fabrikaları (Kamu + Özel)

Şekil 2’de Rize’nin Pazar ilçesindeki çay fabrikalarından bazılarını (kamu + özel) yer verilmiştir. İlçede çaydan başka ticaret, sanayi, balıkçılık, bankacılık ve tarım da ekonomik kaynak yaratıcı işlerdendir. Balıkçılık sektörüne bakıldığında, ilçede ticari anlamda deniz balık avcılığının öneminin büyük olduğunu belirtmek mümkündür. İlçe genelinde 150-200 civarındaki balıkçı ailesi dededen kalma balıkçılık mesleğini sürdürmektedir (<https://pazar.bel.tr/sayfa/ekonomi-durum.html>). Deniz balıkçılığının (hamsi, kefal, barbun, kalkan, mezgit, palamut, istavrit gibi) yanı sıra tatlı su balıkçılığı (alabalık ve son zamanlarda salmon yetiştiriciliği) ilçe ekonomisi için son derece önemlidir. İlçe sahili kapsamında “Kirazlık, Soğuksu, İkiztepe ve Balıkçılar” olarak 4 adet çekek yeri, barınma yeri ve balıkçı barınağı bulunmaktadır. Bankacılık sektörü açısından Rize’nin Pazar ilçesi ele alındığında, 5 farklı bankanın (Ziraat Bankası, Halk Bankası, Akbank, Türkiye İş Bankası, PTT Bank) toplamda 5 şubesinin bulunduğu görülmektedir. Tarım sektörü ile ilgili olarak ilçede Kivi Üreticileri Birliği, Tarım Kredi Kooperatifi, Su Ürünleri Kooperatifi ve Ziraat Odası faaliyet göstermektedir. İlçe müdürüyle birlikte İlçe Tarım Müdürlüğü’nde 12 kişi çalışmaktadır (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021). Şekil 3’te Pazar ilçesinde tarım kesiminin uğraştığı alanların dağılımı incelenmiştir.

Şekil 3. Pazar İlçesindeki Tarım Kesimi İlgili Alanları

Kaynak: Pazar Belediyesi, <https://pazar.bel.tr/sayfa/ekonomi-durum.html>

Şekil 3'ten de takip edildiği gibi ilçe ekonomisinde en büyük pay “çay”a aittir. Bu nedenle “tarla ziraatı” ve “bağ-bahçecilik” daha çok küçük alanları kapsayarak aile gereksinimlerinin karşılanması amacıyla yapılmaktadır. Bölgedeki engebeli arazilerin sıklığı, çayır ve meraların azlığı ile çay bahçelerinden kaynaklı olarak yem bitkilerinin ekilmemesi, hayvancılığın “ahır hayvancılığı” şeklinde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Ayrıca puro tütününü, ilçeye özgü bir endüstri bitkisi olup “Pazar” adıyla tanınan puroların yapımında kullanılmaktadır. Toprak yapısından kaynaklı olarak sadece ilçenin 26 köyünde tütün ekimine izin verilmiştir (<https://pazar.bel.tr/sayfa/ekonomi-durum.html>).

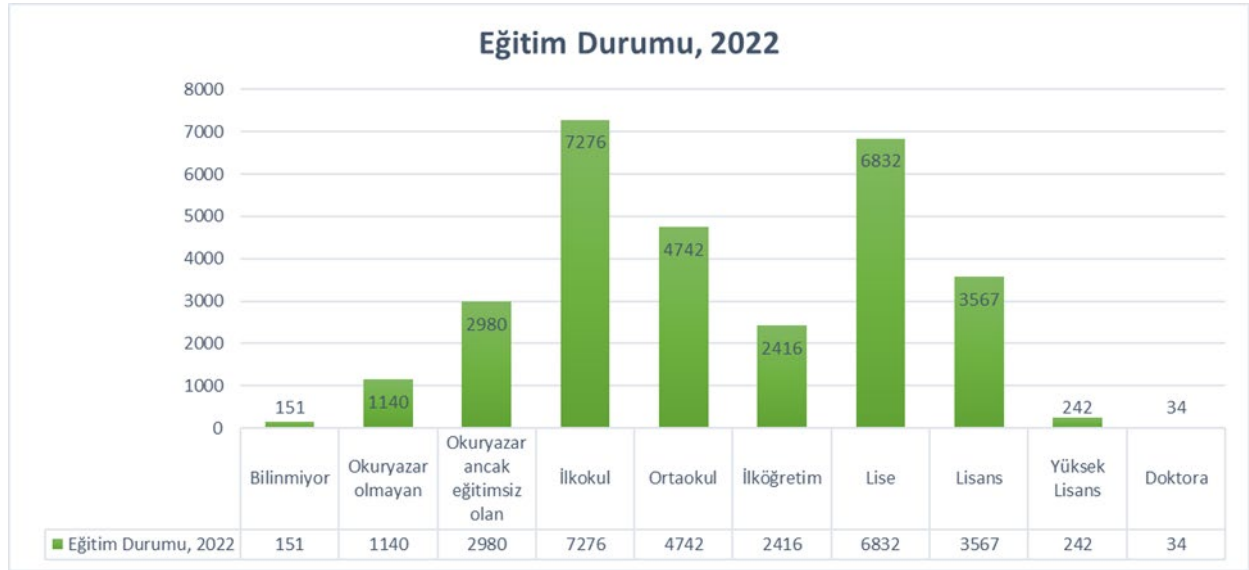
Rize'nin Pazar ve Yeşilköy yerleşimleri arasında yer alan ve deniz üzerine yapılan dünyanın 5 havalimanından biri olan Rize-Artvin Havalimanı gerek yurt içi gerekse yurt dışı uçuşların yapılmasına imkân veren 3 bin metre uzunluğunda, 45 metre genişliğinde bir piste sahiptir. Ayrıca Rize-Artvin havalimanında, yıllık 3 milyon yolcu kapasiteli terminali, destek üniteleri ve diğer birimleri bulunmaktadır. Bununla birlikte havalimanında 265 metreye 45 metre ölçülerinde taksi yolu yer almakta, 47 bin 133 metrekare kapalı alandan oluşmaktadır. Terminal binası içerisinde Çay Müzesi inşası yapılan havalimanında, hava trafik kontrol kulesi “ince belli çay bardağı”, havalimanı girişi ise “çay yaprağı” biçiminde yapılmıştır. 14 Mayıs 2022 tarihinden itibaren açılışı yapılan bu havalimanı hem alt hem de üst yapısı ile beraber 4,4 milyar TL'lik bir yatırımla tamamlanmıştır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, 2022).

Tablo 7. Pazar İlçesi ve Mahallelerine İlişkin Nüfus Bilgileri

	Toplam Nüfus	Kadın Nüfus	Erkek Nüfus
İlçe	31 678	15 909	15 769
Beyaztaş Mahallesi	142	64	78
Cumhuriyet Mahallesi	1 220	596	624
Gazi Mahallesi	144	76	68
Güzelyalı Mahallesi	1 473	716	757
Kirazlık Mahallesi	4 568	2 326	2 242
Kocaköprü Mahallesi	895	432	463
İkiztepe Mahallesi	430	208	222
Ocak Mahallesi	1 180	584	596
Pazar Mahallesi	4 739	2 318	2 421
Soğuksu Mahallesi	1 615	811	804
Yukarı Soğuksu Mahallesi	254	122	132
Zafer Mahallesi	1.286	644	642

Kaynak: TÜİK, 2021-2022 verilerinden derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 7’de Pazar ilçesi ve mahallelerine ilişkin nüfus bilgileri (toplam nüfus, kadın nüfus, erkek nüfus) ele alınmıştır. Nüfus yoğunluğu en fazla olan Pazar ilçesi mahallelerinin sırasıyla Pazar Mahallesi ve Kirazlık Mahallesi olduğu görülmektedir.

Şekil 4. Eğitim Durumu (Pazar-Rize)

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenerek hazırlanmıştır.

Şekil 4'te Pazar ilçesinin eğitim durumu incelenmiştir. Buna göre eğitim durumunda sırasıyla en yüksek değer ilkokul ve lise, en düşük değer ise doktora ve yüksek lisans olduğu görülmektedir.

Rize'nin Pazar ilçesinde, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Ziraat Fakültesi kapsamında aktif olarak "Bahçe Bitkileri Bölümü" ve "Tarla Bitkileri Bölümü" bulunmaktadır. Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi bünyesinde Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü yer almaktadır. Bu bölüm kapsamında ise "Organik Tarım Programı", "Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Programı" ile "Çay Tarımı ve İşleme Teknolojisi" olmak üzere 3 program bulunmaktadır (<http://bhu.pmyo.erdogan.edu.tr/>).

Tablo 8. Pazar İlçesi Gelişmişlik Düzeyi

Pazar İlçesinin Gelişmişlik Düzeyi	
Kademe	3
Sıra	277
Skor	0.199

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 2022

Tablo 8'de ilçe bazlı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik (SEGE, 2022) araştırması kapsamında bir değerlendirme yapılmıştır. Tablo 9'a göre Rize'nin sosyoekonomik bağlamda Pazar ilçesi üçüncü kademe gelişmişlik düzeyindedir. Bu kademedeki ilçelerin eğitim, sağlık, yaşam kalitesi ve finans göstergelerinin ortalama değerleri bazında birbirlerine yakın olduğu belirtilmektedir.

3. Sonuç

Bir ülkede iktisadi kalkınma, her bir bölgenin sosyal ve ekonomik gelişmelerinin belirlenmesi son derece önemlidir. Rize; hem doğal güzellikleriyle, tarihi ve turistik yapısıyla zengin doğa turizmi potansiyeli taşıyan bir turizm şehri hem de yaş çay üretiminin merkezi olan bir tarım şehridir.

Bu çalışmada, Rize'nin Pazar ilçesini sosyoekonomik bir yaklaşım çerçevesinde değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, Rize ili ile Pazar ilçesine ilişkin ekonomik ve sosyal değişkenler, tablolar ve grafikler kullanılarak incelenmiştir. Sonuç olarak Pazar ilçesinin ekonomisinde en büyük payın “çay”a ait olduğu belirlenmiştir. İlçede; fındık, mandalina, kivi, likapa ve benzeri ürünler de üretilmektedir. Ayrıca bölgedeki engebeli arazilerin sıklığı, çayır ve meraların azlığı ile çay bahçelerinden kaynaklı olarak yem bitkilerinin ekilmemesi, hayvancılığın “ahır hayvancılığı” şeklinde gerçekleştirilmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra puro tütününü, ilçeye özgü bir endüstri bitkisi olup “Pazar” adıyla tanınan puroların yapımında kullanılmaktadır. İlçede balıkçılık, ticaret, sanayi, bankacılık gibi alanlar da ekonomik kaynak yaratmaktadır.

Sonuç olarak Pazar Merkez, kamu binalarının, işyerlerinin, konutların iç içe geçtiği bir görünüme sahiptir. Sahil yolunun güneyinde doğudan batıya doğru üç caddenin sağda solunda yapılar birbirine yapışık bir şekilde dizilmişlerdir. Bunun nedeni merkez yerleşim alanının genişlemeyi elverişsiz olmasıdır. Yerleşim alanı doğu-batı doğrultusunda takriben 780 metre, kuzey-güney doğrultusunda ise en uzun 380, en dar mesafe 150 metredir. Pazar Merkezde binalar yaklaşık 19 hektarlık bir alana yayılmıştır. Merkezde küçük bir kutlama, toplanma alanı yer almaktadır. Merkezdeki yerleşim alanı kuzeydeki sahilden başlayıp takriben en dar 150 metre en geniş 380 metre güneydeki dağlık alanda sonlanmaktadır. Bu alanda binalar dar sokakların sağında solunda, genellikle bitişik bir şekilde dizilmişlerdir. Yeni yapılar için alan yeterli değildir. İlçe merkezinin acilen kentsel dönüşüme ihtiyacı vardır. İlçe merkezi (Pazar Mahallesi)'nin batısında sırasıyla İkiştepe, Soğuksu, Yukarı Soğuksu, Gazi ve Cumhuriyet mahalleleri, doğusunda Kirazlık, Zafer, Kocaköprü, Güzelyalı, Beyaztaş, Ocak ve Hamidiye mahalleleri yer almaktadır. Bu mahalleler doğudan batıya sahil boyunca sırasıyla Hamidiye, Ocak, Beyaztaş, Güzelyalı, Kirazlık, Pazar, Soğuksu, İkiştepe mahalleleri şeklinde dizilmiştir. Pazar mahallesi ile Kirazlık mahalleleri sınırı boyunca güneydeki Hemşin ilçesinden geçen, Kaçkar Dağlarından doğup Karadeniz'e dökülen Hemşin deresi yer almaktadır. Hemşin deresinin doğusunda kıyıda dağlık alana doğru (kuzey-güney yönünde) Kirazlık, Zafer, Kocaköprü mahalleleri, batısında ise Pazar, Cumhuriyet mahalleleri yer almaktadır. Günümüzde Kaçkar Devlet Hastanesi, Pazar Adliyesi, bir Anadolu Lisesi, turistik tesisler Hamidiye mahallesinde bulunmaktadır. İlçe merkezinden doğuya Ardeşen ilçe sınırına doğru sahil boyunca 2000'li yıllardan sonra kamu ve özel sektör kurumları ve konutlar inşa edilmeye başlamıştır. Ocak mahallesinde bir ortaokul, bir ilkokul, bir özel okul bulunmaktadır. Kirazlık mahallesinde bir ilkokul, bir ortaokul, bir Fen Lisesi, Ziraat Fakültesi, Liman, iki adet çay fabrikası, Askerlik Şubesi, İlçe Orman Müdürlüğü, Yüksek Öğretim Yurtları, İlçe Emniyet Müdürlüğü, İlçe Jandarma Komutanlığı bulunmaktadır. Pazar mahallesinde bir ilkokul, bir ortaokul, Hükümet Konağı, askeri misafirhane, Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) İlçe

Müdürlüğü, Kapalı Spor Salonu, Futbol Sahası, Belediye Başkanlığı Binası, sosyal ve turistik tesisler yer almaktadır. Aynı şekilde Hemşin deresinin sağında ve solunda Pazar-Hemşin karayolu (karayolu derenin doğusunda yer alıyor) boyunca kamu binaları ve konutlar inşa edilmiştir. Zafer mahallesinde İlçe Gençlik ve Spor Merkezi, bir İmam Hatip Lisesi, bir Endüstri Meslek Lisesi, çeşitli sosyal tesisler bulunmaktadır. Kocaköprü mahallesinde bir ilkokul, bir ortaokul, bir Anadolu Lisesi, TOKİ konutları, değişik sosyal tesisler inşa edilmiştir. Cumhuriyet mahallesinde bir çay fabrikası bulunmaktadır. Soğuksu ve İkiztepe mahalleri arasında deniz dolgusu üzerine Rize-Artvin Havalimanı kurulmuştur. Pazar ilçesinde Pazar Merkezden itibaren hem Pazar-Hemşin karayolu boyunca sahilden güneye doğru, hem de Pazar-Ardeşen arasında batıdan doğuya doğru konut yapımına, kamu ve özel sektör yatırımlarına uygun alanlar bulunmaktadır. Görüldüğü gibi kamu yatırımları hem özel sektör yatırımlarını hem de konut sektörünü canlandırmaktadır. İlçede Yapay Zekâ ve Robotik Mühendisliği, 3D Üretim Mühendisliği, Aktüerlik, Mobil Uygulama ve Oyun Geliştirme Uzmanlığı, Blockchain Uzmanlığı, Dijital Veri Dedektifiği, Metaverse Uzmanı, Nanoteknoloji Mühendisliği, Epidemiyoloji Uzmanlığı, E-Spor Oyuncululuğu, Drone Pilotluğu, Grafik Tasarımcılığı gibi geleceğin meslekleri alanında insan yetiştirmek için yeni fakülteler kurulabilir. Yatırımların çeşitlendirilmesiyle başka şehirlere göç azalacağı gibi bununla birlikte yeni iş imkânlarının ortaya çıkmasıyla da ilçe göç alacaktır.

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi kapsamında hazırlanmış olup ekonometrik analiz içermemektedir. Bu kapsamda yalnızca tablo ve grafiklerin yorumlanmasıyla Rize'nin Pazar ilçesi ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirilmiştir.

Kaynakça

- Aydınbaş, G. (2022). COVID-19 Pandemisinin Balıkçılık Sektörü Üzerindeki Ekonomik Ve Çevresel Etkileri: Doğu Karadeniz Örneği. *3rd International Mountain and Ecology Congress within the Framework of Sustainable Development (MEDESU2022)*, 20-21 Ekim, 2022, Trabzon-Türkiye.
- Eğilmez, M. (2014). *Türkiye'deki Değişimin Sosyo-ekonomik Analizi*. <https://www.mahfiegilmez.com/2014/03/turkiyedeki-degisimin-sosyo-ekonomik.html> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- Erdinç, Z., & Aydınbaş, G. (2022). COVID-19 Pandemisinin Çay Sektörüne Etkileri: Ekonomik Bir Yaklaşım. (Ulum, G., Kılavuz, N.: Eds.) *"21. Yüzyıl'da Sosyal Bilimlerde Çok Yönlü Yaklaşımlar: Disiplinlerarası Bir Yaklaşım"* içinde (s. 150-184), Ankara: Orion Yayınevi.
- Erdoğan, M., & Yalçın Ercoşkun, Ö. (2021). Artvin Rize Havalimanı'nın Ulaşım Ve Çevreye Etkileri. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 6(1), 250-267. <https://doi.org/10.30785/mbud.871204>
- Kasap, R. (2006). Rize'nin Yıllar İtibariyle Sosyo-Ekonomik Göstergeler Bakımından İncelenmesi. *1. Rize Sempozyumu*, 16-18 Kasım 2006, Rize.

- Rize Ticaret ve Sanayi Odası (2020). *Rize İktisadi Rapor*. <https://rizetso.org.tr/wp-content/uploads/2020/09/iktisadi-rapor2019-web.pdf> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- Rize Yatırım Destek Ofisi (2022). *Rize Yatırım Ortamı*. https://www.doka.org.tr/bolgemiz_Rize-TR.html (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2021). *Pazar Balıkçıdere Balıkçı Barınağı Revizyon İlave Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/rize/duyurular/ilimiz-pazar--8230-46944-20210203113328.pdf> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar 12. Bölge Müdürlüğü (2014). *Rize Doğa Turizmi Master Planı* (2013-2023). <https://www.cayelitso.org.tr/belgeler/rizedogaturizm.pdf> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- T.C. Pazar Kaymakamlığı (2019). *İlçenin Tarihi*. <http://www.pazar.gov.tr/tarihce> (Erişim tarihi: 27.02.2023).
- Ünsal, A., & Sülkü, S. N. (2020). Bölgeler Arası Gelişmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi ve Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. *Bilig*, (95), 177-209. <https://doi.org/10.12995/bilig.9508>
- Zaman, M. (2005). Orta ve Doğu Karadeniz'de Balıkçılık. *Eastern Geographical Review*, 10(13), 31-78. <http://bh.u.pmyo.erdogan.edu.tr/> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- <https://www.caykur.gov.tr/Pages/Yayinlar/IstatistikBulteni> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- <https://www.dhmi.gov.tr/Sayfalar/Haber/rize-artvin-havalimani-acildi.aspx> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- <https://dkib.org.tr/tr/basin-basin-bultenleri-rizenin-ihracati-200-milyon-uzerine-cikti.html> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- <https://www.dokap.gov.tr/dokap-eylem-plani/78> (Erişim tarihi: 27.02.2023)
- <https://pazar.bel.tr/sayfa/ekonomi-durum.html> (Erişim tarihi: 27.02.2023)